

Правові та організаційні бар'єри впровадження медіації в українське судочинство

Інна Долянська

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096

Вадим Вовк

здобувач вищої освіти ступення «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VovkvM@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-2643-973X

Впровадження медіації як альтернативного способу вирішення спорів у вітчизняну правову систему стикається з комплексом перешкод, що мають як нормативно-правовий, так і організаційно-структурний характер. Законодавче регулювання інституту медіації залишається фрагментарним і несистемним, оскільки базовий Закон України «Про медіацію» не містить чітких механізмів інтеграції медіаційних процедур у судочинство, не визначає обов'язкових стадій звернення до медіатора перед судовим розглядом справи та не встановлює відповідальності сторін за ігнорування можливості позасудового врегулювання конфлікту [1]. Відсутність взаємозв'язку між процесуальним законодавством і нормами про медіацію створює правову невизначеність щодо статусу медіаційних угод, їхньої виконуваності та можливості оскарження в судовому порядку, що унеможливорює формування єдиної практики застосування альтернативних способів врегулювання конфліктів [2, с. 105]. Прогалини у законодавстві стосуються також питань конфіденційності медіаційного процесу, можливості використання інформації, отриманої під час медіації, у подальшому судовому розгляді, а також правового статусу документів, складених медіатором.

Організаційна інфраструктура медіації в Україні перебуває на початковому етапі формування, що проявляється у недостатній кількості кваліфікованих медіаторів, відсутності єдиного реєстру професійних посередників та браку спеціалізованих центрів медіації при судових установах. Професійна підготовка медіаторів не має стандартизованих вимог до освітніх програм, тривалості навчання та практичної підготовки, що породжує ризики некомпетентного надання медіаційних послуг і підриває довіру до самого інституту альтернативного вирішення спорів.

Судді та адвокати демонструють низький рівень обізнаності щодо переваг медіації, рідко інформують сторони про можливість звернення до медіатора та не володіють навичками направлення справ на медіацію, що обумовлено відсутністю відповідних програм у системі підвищення кваліфікації правничих професій. Нерозвиненість системи контролю якості медіаційних послуг та відсутність механізмів оскарження дій медіаторів створюють додаткові ризики

для учасників медіаційного процесу [3, с. 81].

Правова культура суспільства та стереотипи правосвідомості громадян формують додаткові бар'єри для поширення медіації, адже населення традиційно сприймає суд як єдиний легітимний спосіб захисту порушених прав, а позасудові процедури асоціюються з неофіційністю, необов'язковістю виконання домовленостей та відсутністю правових гарантій дотримання досягнутих угод. Брак інформаційних кампаній про переваги медіації, її економічну ефективність та швидкість вирішення спорів призводить до того, що потенційні учасники конфліктів не розглядають альтернативні способи врегулювання як реальну опцію і автоматично звертаються до суду навіть у справах, де компромісне рішення могло б задовольнити інтереси обох сторін. Ментальність, сформована десятиліттями виключно судового способу вирішення спорів, передбачає обов'язкове визначення правої та винної сторони, тоді як медіація орієнтована на пошук взаємоприйнятної рішення без встановлення вини, що вимагає зміни підходів до розуміння справедливості та способів її досягнення.

Фінансові аспекти впровадження медіації також становлять суттєву перешкоду, оскільки держава не створила механізмів бюджетного фінансування медіаційних послуг для соціально вразливих категорій населення, не передбачила податкових стимулів для розвитку приватних медіаційних центрів і не запровадила системи страхування відповідальності медіаторів, що знижує привабливість професії посередника та обмежує доступність медіаційних послуг для широких верств населення. Відсутність державної фінансової підтримки створення медіаційних центрів при громадських організаціях, адвокатських об'єднаннях та навчальних закладах гальмує розбудову мережі доступних медіаційних послуг по всій території країни, особливо у регіонах з низьким рівнем економічного розвитку [4, с. 154]. Високі витрати на навчання та сертифікацію медіаторів без гарантій стабільного доходу від медіаційної практики відлякують потенційних фахівців від опанування професії посередника, що зумовлює дефіцит кваліфікованих кадрів.

Процесуальні особливості судочинства також не сприяють розвитку медіації, адже чинні процесуальні кодекси не передбачають ефективних механізмів призупинення провадження у справі на час проведення медіації, не встановлюють обов'язку суду інформувати сторони про можливість звернення до медіатора на будь-якій стадії процесу та не містять стимулів для сторін, які обрали шлях мирного врегулювання спору. Відсутність звільнення від сплати судового збору або його повернення у разі успішного завершення медіації позбавляє учасників процесу економічної мотивації до використання альтернативних способів вирішення конфлікту.

Подолання окреслених бар'єрів потребує комплексного підходу, що включає удосконалення законодавчої бази з чітким визначенням місця медіації у системі правосуддя, створення дієвої інфраструктури підготовки та сертифікації медіаторів, запровадження обов'язкових освітніх програм для суддів та адвокатів щодо переваг альтернативного вирішення спорів, проведення масштабних

інформаційних кампаній для населення про можливості медіації та формування державної політики фінансової підтримки розвитку медіаційних послуг як невід'ємної складової доступу до правосуддя. Лише системне реформування правової системи з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей дозволить інтегрувати медіацію у судочинство як рівноправний та ефективний інструмент захисту прав громадян.

Ключові слова: Медіація, захист прав і свобод громадян, судочинство.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
2. Алімов К. О. Медіація як альтернатива судовому розгляду в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 104–107.
3. Бондаренко К. С. Медіація в Україні: імплементація зарубіжного досвіду як запорука ефективності функціонування правової інституції. *Адаптація трансформації в житті людини: техніки психологічного відновлення учасників освітнього процесу : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 30 груд. 2024 р. – 9 лют. 2025 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 80–82.*
4. Часова Т. О. Медіація як виклик сучасної правової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 153–155.